

Ewa Kołodziejska, Małgorzata Kudosz, Maciej Wyrwa
Fundacja Ośrodka KARTA

Biblioteki cyfrowe Ośrodka KARTA jako narzędzie do prezentacji zbiorów archiwistyki społecznej

Streszczenie: Artykuł omawia projekty realizowane przez Ośrodek KARTA, mające na celu udostępnianie materiałów archiwalnych w Internecie: Bibliotekę Cyfrową Ośrodka KARTA, Bibliotekę Cyfrową sieci Cyfrowych Archiwów Tradycji Lokalnej i Bibliotekę Cyfrową Międzynarodowego Archiwum Białoruskiego. Opis każdego projektu zawiera jego genezę, informacje dotyczące realizacji, tj. dane liczbowe określające wielkość zasobu biblioteki cyfrowej, jej zawartość merytoryczną, plany dalszego rozwoju. Ponadto zostały omówione trudności, jakie napotyka Ośrodek KARTA w trakcie prowadzonych projektów oraz problemy, z którymi stykają się użytkownicy bibliotek cyfrowych. **Słowa kluczowe:** archiwalia, archiwum, biblioteka cyfrowa, digitalizacja, dLibra.

Fundacja Ośrodka KARTA od lat zajmuje się dokumentowaniem i upowszechnianiem historii najnowszej Polski i Europy Środkowo-Wschodniej XX wieku. Od 2009 roku narzędziem służącym do udostępniania zbiorów archiwalnych jest Biblioteka Cyfrowa Ośrodka KARTA (BC OK), która należy do Federacji Bibliotek Cyfrowych. W 2012 została utworzona Biblioteka Cyfrowa sieci Cyfrowych Archiwów Tradycji Lokalnej (BC CATL), zaś w 2013 roku — Biblioteka Cyfrowa Międzynarodowego Archiwum Białoruskiego (BC MAB). Wszystkie trzy biblioteki, powołane do życia i zarządzane przez Ośrodek KARTA, zostały zbudowane w oparciu o licencję na program dLibra, którego dostarczycielem jest Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe afiliowane przy Instytucie Chemii Bioorganicznej PAN. Biblioteki mają podobną strukturę i są utrzymane w tej samej kolorystyce. Tym, co je odróżnia i stanowi o ich unikatowym charakterze, jest zawartość merytoryczna.

Biblioteka Cyfrowa Ośrodka KARTA

Celem, który przyświecał pomysłodawcom Biblioteki Cyfrowej OK, było maksymalne poszerzenie dostępu do przechowywanych materiałów archiwalnych KARTY. Ułatwiony wgląd w cenne źródła historyczne ma duże znaczenie dla osób, które mieszkają poza Warszawą. Możliwość skorzystania z zasobów w formie cyfrowej jest jednak szczególnie ważna dla osób niepełnosprawnych, które spotykają się z dodatkowymi utrudnieniami ze względu na bariery architektoniczne lokalu Ośrodka KARTA i jego otoczenia. O zainteresowaniu taką formą prezentowania materiałów archiwalnych świadczy stale rosnąca liczba użytkowników BC OK. Miesięcznie ze strony www.dlibra.karta.org.pl korzysta kilkanaście tysięcy czytelników.

Układ rzeczowy Biblioteki Cyfrowej OK odpowiada podziałowi wewnętrznemu w fizycznym archiwum, tzn. został zachowany podział na Archiwum Opozycji, Archiwum Wschodnie oraz materiały archiwalne programu „Indeks Represjonowanych”, który był prowadzony przez Ośrodek KARTA do maja 2013 roku (obecnie działa on w IPN).

Na stronie BC OK prezentowanych jest dziś ponad 26 000 publikacji, złożonych z około 170 000 skanów dokumentów. Wśród zdigitalizowanych materiałów dominują archiwalia dotyczące Opozycji w PRL. Ośrodek KARTA może pochwalić się unikatową kolekcją „Solidarność” — Narodziny Ruchu, która w 2003 roku została wpisana (wraz z tablicami przechowywanymi w Muzeum Morskim w Gdańsku, na których widnieją 21 postulatów Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego) na Światową Listę Programu UNESCO „Pamięć Świata”. Dzięki Bibliotece Cyfrowej OK czytelnik ma możliwość zapoznania się z prawie 2 000 publikacji (około 18 000 stron skanów), które dokumentują okres od sierpnia 1980 do grudnia 1981 roku w Polsce: powstanie i działalność Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” oraz działalność in-

nych, niezależnych ugrupowań środowiskowych, społecznych i politycznych. Materiały dotyczące działalności poszczególnych organizacji opozycyjnych znajdują się również w kolekcjach tematycznych i środowiskowych, np. Federacja Młodzieży Walczącej, Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela, Komitet Obrony Robotników.

W 2012 roku rozpoczęła się trwająca do dziś kompleksowa digitalizacja czasopism drugoobiegowych. Ośrodek KARTA dysponuje jedną z największych w kraju kolekcji druków zwartych i czasopism tego rodzaju. Zgodnie z założeniami pod koniec 2015 roku w BC OK dostępne będą 3592 tytuły czasopism i gazet II obiegu z lat 1976-90, czyli ponad 100 000 stron skanów. Obecnie można przeglądać w BC OK ponad 70 000 stron wydawnictw bezdebitowych. Czasopisma zostały wydzielone w Bibliotece Cyfrowej OK w postaci osobnej kolekcji, co jest niewątpliwie udogodnieniem dla czytelnika. Natomiast ze strony osób odpowiedzialnych za rozbudowę BC OK wiązało się to z koniecznością wnikliwej analizy kolekcji tematycznych i środowiskowych oraz wyodrębnienia z nich tego rodzaju archiwaliów. Większość czasopism drugoobiegowych była bowiem wydawana przez organizacje opozycyjne i wchodziła początkowo w skład ich kolekcji.

W Archiwum Wschodnim czytelnik znajdzie przede wszystkim wspomnienia i relacje oraz kolekcje osobiste. Materiały te mają w znacznym stopniu charakter prywatny.

Fot. 1. Dzienniki Jerzego Konrada Maciejewskiego, dziennikarza, literata, żołnierza Wojska Polskiego, uczestnika wojny polsko-bolszewickiej (dostępne w BC OK od jesieni 2014 roku). Zbiory Ośrodka KARTA. Fot. M. Radwański.

Pojawia się podstawowe pytanie, w jaki sposób udostępniać archiwalia, które z jednej strony są niezwykle cenne, z drugiej wymuszają sporo ograniczeń ze względu na ich specyfikę. W BC OK umieszczane są kolekcje, których właściciele wyrazili zgodę na ich upublicznienie. Gdy cały dokument zawiera treści wrażliwe, publikowane są tylko metadane, zaś użytkownik otrzymuje informację, że zdigitalizowany materiał jest dostępny wyłącznie w czytelni Ośrodka KARTA w Warszawie. W przypadku dokumentu, który nie ma aż tak prywatnego charakteru, ale na przykład znajdują się w nim dane adresowe, są one zaczerniane przed udostępnieniem w sieci. Obie metody były praktykowane stosunkowo często w przypadku zbioru „Indeks Represjonowanych”, który składa się głównie z wykazów i spisów przedwojennych obywateli polskich represjonowanych przez władze sowieckie w latach 1939-1956.

Biblioteka Cyfrowa OK została również wykorzystana do prezentacji materiałów fotograficznych. W dziale „Indeks Represjonowanych” znajduje się kolekcja ponad 3 000 zdjęć obrazujących losy represjonowanych oraz miejsca represji na terenie ZSRR. W przypadku fotografii zastosowano format plików jpg, natomiast wszystkie pozostałe publikacje są dostępne w formacie djvu. Informacje o sposobach, z jakich może skorzystać czytelnik, aby obejrzeć plik djvu, pojawiają się w osobnym okienku zawsze przed otwarciem dokumentu. Mimo to użytkownicy narzekają, że obsługa tego rodzaju plików stanowi dla nich spore utrudnienie, szczególnie, jeśli spotykają się z nimi po raz pierwszy.

Biblioteka Cyfrowa Ośrodka KARTA to przede wszystkim miejsce prezentacji w formie zdigitalizowanej najbardziej wartościowych zbiorów z Archiwum Ośrodka KARTA. Ostatnio jednak pojawił się pomysł poszerzenia funkcjonalności tego narzędzia poprzez umieszczanie w BC OK prezentacji internetowych, które umożliwią nowy, atrakcyjny rodzaj wglądu w zawartość Biblioteki i jednocześnie będą pełnić rolę komentarzy historycznych do prezentowanych w Internecie dokumentów. Obecnie na stronie BC OK można obejrzeć prezentację „Czas bibuły”, która przybliży historię i znaczenie wydawnictw drugoobiegowych w PRL. W przyszłości pojawią się kolejne, które będą stanowiły odzwierciedlenie zdigitalizowanego zasobu Archiwum Ośrodka KARTA.

W roku 2010 Ośrodek KARTA przystąpił do projektu Cyfrowe Archiwa Tradycji Lokalnej (CATL), realizowanego w Polsce w ramach Programu Rozwoju Bibliotek, prowadzonego przez Fundację Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego. W latach 2010-2014 zostali przeszkoleni bibliotekarze ze 110 bibliotek miejskich i gminnych, przy których zostały założone regionalne archiwa społeczne — CATL-e, i które stały się miejscem otwartym i przyjaznym dla lokalnej społeczności, miejscem aktywizującym mieszkańców do ocalania i upowszechniania historii i tradycji. Historia, którą gromadzą i ocalają, dotyczy przede wszystkim wydarzeń, które toczyły się na terenie ich „małej ojczyzny”. Na starych fotografiach, w dokumentach, dziennikach czy wspomnieniach często zapisane jest codzienne życie mieszkańców, ich praca na rzecz miejscowej

społeczności, losy rodzinne. To taka historia, która rzadko znajduje miejsce w ogólnopolskim dyskursie historycznym, a która poprzez pojawienie się w cyfrowym archiwum ma szansę zaistnieć ponadlokalnie. Jak podkreśla Maria Czekala — dyrektor Gminnej Biblioteki Publicznej w Kuślinie — „Kiedy przed czterema laty dowiedziałam się o projekcie zakładania w bibliotekach Cyfrowych Archiwów Tradycji Lokalnej, nie miałam żadnych wątpliwości, że jedną z tworzących takie Archiwum bibliotek, powinna być kuślińska ksiąznica. Dlaczego? Do naszej biblioteki trafiało każdego roku wiele osób poszukujących wiadomości o gminie, o miejscowościach, które ją tworzą, o ludziach, którzy w jakikolwiek sposób odcisnęli tutaj swój ślad. Miałam świadomość, jak ważne jest dotarcie do źródeł i upamiętnienie lokalnej historii. Byłam już wówczas w trakcie zbierania materiałów do publikacji Przewodnik po gminie Kuślin, którą zamierzała wydać nasza biblioteka. Dzięki wspólnej pracy grupy osób, udało się nam pozyskać interesujące materiały — fotografie, dokumenty, przedmioty, które posłużyły do opracowania książki. Niektóre z tych materiałów już zamieszczono w CATL. Inne — dodamy niebawem. Archiwum umieszczone w Internecie pozwala gromadzić i publicznie udostępniać kolekcje dotąd nieznane szerszej publiczności”.

Każda biblioteka posiada stronę w domenie www.archiwa.org/catl, na której prezentuje zebrane, opracowane i zdigitalizowane materiały archiwalne. Prezentacji zbiorów służy katalog — podzielony na działy, kolekcje i teczki — w którym przeglądać można zasób archiwaliów, ukazanych w postaci miniatur. W wyniku współpracy bibliotek z lokalną społecznością na stronach CATL-i zostało udostępnionych już ponad 18 000 materiałów archiwalnych.

Projekt CATL zaowocował między innymi powstaniem Biblioteki Cyfrowej sieci Cyfrowych Archiwów Tradycji Lokalnej (BC CATL) (<http://www.dlibra.karta.org.pl/dlibra>). Na udostępnianie swoich najcenniejszych zbiorów w BC

CATL zdecydowało się 27 (około 30 %) bibliotek. Miejskie i gminne biblioteki są świadome, że dzięki tej formie upowszechniania materiałów archiwalnych ich zbiory trafią do większej liczby czytelników. Jak mówi Katarzyna Sucheca z Miejskiej Biblioteki w Hrubieszowie: „W przesyłaniu archiwaliów z CATL w Hrubieszowie do Biblioteki Cyfrowej KARTY widzimy szansę dla osób czy instytucji, które mogą być zainteresowane tematem lub miejscem pochodzenia tych materiałów. W BC mają wówczas dostęp do ich wysokiej jakości. Bez konieczności kontaktu z nami. Mamy po prostu nadzieję, że ktoś odkryje i skorzysta z tego, co pozyskujemy w CATL. Często informujemy naszych ofiarodawców o tym, że jakaś część fotografii gromadzonych przez nasz CATL zostanie przesłana do biblioteki cyfrowej. Myślę, że świadomość umieszczenia w BC CATL ich rodzinnych pamiątek sprawia im dużą satysfakcję”.

Zbiory, które trafiają do biblioteki cyfrowej, można odnajdywać na stronie Federacji Bibliotek Cyfrowych (FBC) przez ogólnodostępną wyszukiwarkę, z której korzystają zarówno naukowcy do prac badawczych, studenci podczas wykonywania kwerend, pasjonaci historii jak i miłośnicy regionalistów. Z FBC materiały trafiają do Europejskiej Biblioteki Cyfrowej Europeany, udostępniającej i umożliwiającej przeszukiwanie zasobów europejskiego dziedzictwa kulturowego. To, jak istotne jest przesyłanie materiałów archiwalnych do biblioteki cyfrowej, podkreśla Łukasz Żywulski z Gminnej Biblioteki Publicznej w Raszynie: „Zdecydowaliśmy się udostępnić materiały archiwalne z uwagi na możliwość lepszego ich eksponowania i szerszego dostępu do nich. Przede wszystkim zdjęcia i dokumenty są prezentowane w formie dobrej jakości skanów. W przeciwieństwie do miniatur ze strony CATL, zdjęcia są duże, można je pobrać na dysk. Umieszczenie archiwaliów w bibliotece cyfrowej daje większą szansę na promocję zbiorów. Materiały w dobrej rozdzielczości trafiają do odbiorców na całym świecie, między innymi dzięki publikowaniu tych zdjęć w Bibliotece Cyfrowej Europeana. Dołączone opisy, które są indeksowane w tej międzynarodowej bazie, mogą być wskazówką dla osób prowadzących badania historyczne lub genealogiczne”.

Mechanizm umieszczania archiwaliów z Cyfrowych Archiwów Tradycji Lokalnej na stronie BC CATL nie jest skomplikowany. Najpierw bibliotekarze przesyłają skany materiałów archiwalnych na serwer Ośrodka KARTA, które następnie są zamieszczane w bibliotece cyfrowej. Nadsyłane archiwalia muszą być zeskanowane w rozdzielczości 300 ppi lub większej (w zależności od wielkości zdjęcia) oraz w formacie tiff, ponieważ tylko takie mogą później zostać wykorzystane na wystawach lub w publikacjach książkowych czy prasowych. Do każdego pliku tiff bibliotekarze dołączają opis archiwaliów w pliku xml. Problemy mogą się pojawiać, zwłaszcza na początku. „Wysłałam materiały ze znacznym opóźnieniem, aby zostawić czas na wprowadzenie zmian czy uzyskanie informacji w opisach do archiwaliów. Poza tym na początku sprawiło to dużo trudności. Był chaos, trudno było znaleźć materiały na własnym

dysku, wkładały się wątpliwości i stres, czy dobrze to zrobię. Teraz wiem, że ważny jest dobry opis kolekcji na dysku, równający się podziałowi zbiorów na stronie CATL, żeby szybko je znaleźć oraz katalog zbiorów, żeby tworzyć kolekcje na serwerze. Zamieszczenie zbiorów w BC CATL daje mi nadzieję, że kilka materiałów będzie naprawdę wartościowych, i każdy, kto wpisze słowo Chorzelskie, znajdzie coś interesującego” — podkreśla Małgorzata Parciak z Miejsko-Gminnej Biblioteki Publicznej w Chorzelskich.

O tym, jak ważny jest dobrze sporządzony opis do poszczególnych archiwaliów, mówi również Katarzyna Suchecka: „Zauważyłam, że specyfiką materiałów pozyskiwanych przez CATL, szczególnie zdjęć, jest czasem długie tworzenie się opisu do nich. W trakcie ich prezentowania w Internecie czy podczas spotkań, ktoś dodaje ciekawe informacje, rozpoznawane są osoby, których personaliów wcześniej nie dało się ustalić. To sprawia, że zdjęcie jest bogatsze, ale też czasem powstrzymuje nas przed przesłaniem materiału i sprawia, że chce się odwleć moment przesłania do czasu uzyskania jak najpełniejszego opisu”.

Niektóre z bibliotek przesyłają również pliki djvu — służące do prezentacji wielostronicowych książek czy czasopism, które w bibliotece cyfrowej można swobodnie czytać i przeglądać — strona po stronie. Taka prezentacja nie byłaby możliwa na stronach domowych CATL, na których umieszczane są jedynie skany — miniaturki z okładkami. Przy wybranych miniaturkach pojawia się znak lupy, odsyłający do danego archiwaliu na stronie biblioteki cyfrowej, gdzie można je zobaczyć w większej rozdzielczości.

Ponadto Łukasz Żywulski zwraca uwagę na problem praw autorskich, który może zaistnieć przy wyborze materiałów archiwalnych: „Podstawowym kluczem wyboru materiałów z danej kolekcji i umieszczenia w bibliotece cyfrowej jest ich status prawny. Wszystkie archiwalia z domeny publicznej, takie jak dokumenty urzędowe, których nie obejmują majątkowe i autorskie prawa osobiste, o ile nie zawierają chronionych danych osobowych lub danych wrażliwych, w pierwszej kolejności umieszczamy w bibliotece cyfrowej. Wybieramy również fotografie o interesującym charakterze, których autor jest nieznany, a jego ustalenie prawdopodobnie nigdy nie będzie możliwe”.

Obecnie zbiory BC CATL liczą 806 skanów archiwaliów, udostępnionych przez biblioteki. Umieszczane są w niej najcenniejsze materiały archiwalne z ich zasobów: fotografie (reprezentowane najliczniej — 76 %), korespondencja, dokumenty osobiste, kartki pocztowe, świadectwa szkolne i inne. Struktura zbiorów w bibliotece cyfrowej odzwierciedla strukturę katalogów na stronach domowych CATL, biblioteki podzielone zostały według numerów przyporządkowanych CATL-om, każdej z bibliotek natomiast zostały przypisane kolekcje i teczki, a w nich pojedyncze archiwalia z przyporządkowanym opisem.

Jakie kolekcje trafiają do biblioteki cyfrowej, co widnieje na starych fotografiach, do jakich kronik można zajrzeć? „Myślę, że do wysłania najfajniejsze są bogate kolekcje, bogate nie tyle ilościowo, a raczej poprzez różnorodność ma-

teriału. Do BC CATL wysłaliśmy fotografie dotyczące kolei wąskotorowej czy jednostki wojskowej, ponieważ na ten temat otrzymaliśmy obszerny zbiór fotografii. Fotografie dotyczące Wołynia przesłaliśmy ze względu na położenie naszego miasta, zdjęć z Wołynia trafia do hrubieszowskiego CATL-u bardzo dużo. Wysłaliśmy też kiedyś zdjęcie, dlatego że było ładne, ciekawe, trochę intrygujące” — podkreśla Katarzyna Suchecka.

Prezentujemy jedno z ciekawszych kolekcji, które trafiły do BC CATL:

- „Święto Ziemniaka” — kolekcja tematyczna licząca 71 materiałów archiwalnych; udostępniła Biblioteka Publiczna w Mońkach;
- „Hitlerowcy w gminie Kuślin” — okupacja niemiecka w latach 1939-1945 w Kuślinie, Michorzewie i okolicach; udostępniła Gminna Biblioteka Publiczna w Kuślinie;
- „Andrychowski Salonik Literacki” — fotografie z lat 1968-78 ze spotkań autorskich w Andrychowie z Anną Świrszczyńską, Tadeuszem Nowakiem, Wisławą Szymborską; udostępniła Biblioteka Publiczna w Andrychowie;
- „2 Pułk Strzelców Konnych w Hrubieszowie” — udostępniona przez Miejską Bibliotekę Publiczną w Hrubieszowie;
- „Materiały dotyczące gminy Unisław” — 5 kolekcji podzielonych według miejscowości: Gołoty, Kokocko, Raciniewo, Stablewice, Wieś Unisław; udostępniła Gminna Biblioteka Publiczna w Unisławiu;
- Kolekcje osobiste — Alfonsa Mulcana, Haliny Wojciechowskiej, Maksymiliana Kasprowicza, Pawła Kalinowskiego; udostępniła Biblioteka Publiczna im. Jarosława Iwaszkiewicza w Sępólnie Krajeńskim.

Wśród archiwaliów wielostronicowych, zamieszczanych na stronie BC CATL, dominują wprawdzie kroniki: Kronika Zespołu Plastyków Amatorów, czy Kronika Domu Kultury „Kolejarz” (22 kolekcje, udostępnione przez Bibliotekę Publiczną Miasta i Gminy w Węglińcu), ale natrafić można również na wspomnienia, na przykład — maszynopis pamiętnika Andrzeja Komierowskiego (1926-1994) — ostatniego z pomorskiej linii rodu Komierowskich (udostępniony przez Bibliotekę Publiczną im. J. Iwaszkiewicza w Sępólnie Krajeńskim).

Jak ważna jest misja Cyfrowych Archiwów Tradycji Lokalnej — wskazuje Dyrektor Miejskiej Biblioteki Publicznej w Cieszanowie — Urszula Kopeć-Zaborniak: „Gmina Cieszanów dba o swoją bogatą historię. Stara się chronić ją od ataków współczesnego świata, który często nie rozumie, jak wiele będzie ona znaczyć dla kolejnych pokoleń... Do tej walki z „ogniem” przystąpiła także Miejska Biblioteka Publiczna w Cieszanowie, tworząc Cyfrowe Archiwum Tradycji Lokalnej i przekazując pozyskane materiały do biblioteki cyfrowej. Seniorzy, którzy pomagają nam w zbieraniu i dokumentowaniu materiałów dotyczących historii nie odnajdują się w tym świecie. Żyją obok, ale są świadomi, że jak ich zabraknie, nie będzie powrotu. Postawiona zostanie duża kropka, po której nigdy nie zaistnieje przecinek, a jedynie pytajnik. Wspólnie dbamy

o to, co ważne dla naszej gminy. Historia opowiada o przesiedleniach mieszkańców. Dzięki naszej pracy mogą oni na chwilę wirtualnie powrócić do „ojczystego domu”, uruchomić maszynę, która kartkuje wspomnienia i tak też się dzieje. Wiele osób w ostatnich czasach poszukuje swoich korzeni, więc my je nawozimy, by nie obumarły”.

Od stycznia 2012 roku do października 2014 roku strony biblioteki cyfrowej sieci Cyfrowych Archiwów Tradycji Lokalnej odwiedziło ponad 150 000 osób. Historia lokalna dzięki bibliotece cyfrowej wychodzi poza krąg małej miejscowości i zyskuje nowych miłośników – w całej Europie.

Archiwum Wolnych Białorusinów – Biblioteka Cyfrowa Międzynarodowego Archiwum Białoruskiego

Reżim autorytarny Aleksandra Łukaszenki stawia przed Białorusinami poważne wyzwania związane z zachowaniem odrębności narodowej. Zagrożony jest język, kultura i co niemniej ważne – ich własna odrębna pamięć historyczna. W podręcznikach szkolnych i oficjalnej propagandzie historycznej nie ma miejsca na podmiotowość narodu i kultury białoruskiej. Jednak pomimo sankcji, w tym kar pieniężnych, aresztowań i kar więzienia, istnieją niezależne organizacje oraz osoby prywatne, które na Białorusi i poza nią próbują zająć się gromadzeniem źródeł historycznych, dokumentowaniem dziejów społeczeństwa białoruskiego i odkrywaniem zafałszowanej historii. Zbiory, które gromadzą i przechowują w ramach swojej działalności są ciągle narażone na konfiskatę i zniszczenie.

Ośrodek KARTA już w latach 90-tych XX w. pomagał założyć w Mińsku Archiwum Historii Najnowszej, które niestety z przyczyn od nas niezależnych, nie zaistniało w przestrzeni społecznej na Białorusi.

**Międzynarodowe Archiwum
Białoruskie**

Powstanie Międzynarodowego Archiwum Białoruskiego (MAB) stanowi kolejną próbę przeniesienia wieloletnich doświadczeń Ośrodka KARTA nad dokumentowaniem i upowszechnianiem historii najnowszej — ze szczególnym uwzględnieniem szeroko rozumianej archiwistyki społecznej na grunt białoruski.

Międzynarodowe Archiwum Białoruskie stawia sobie za cel wspomaganie niezależnych organizacji oraz osób prywatnych, które na Białorusi i poza nią zajmują się gromadzeniem źródeł historycznych oraz dokumentowaniem dziejów społeczeństwa białoruskiego. MAB gromadzi i udostępnia poprzez Internet archiwalia (oryginalne dokumenty papierowe, negatywy i odbitki fotograficzne, nagrania dźwiękowe i filmowe etc.) dotyczące przede wszystkim historii Białorusi w XX i XXI wieku.

Archiwum jest tworzone przez międzynarodowe środowisko — oprócz osób prywatnych i organizacji społecznych na Białorusi udało się pozyskać do współpracy przedstawicieli białoruskiej diaspory. W ramach MAB nawiązano kontakty m.in. z Białoruską Biblioteką i Muzeum im. Franciszka Skaryny w Londynie, Towarzystwem Kultury Białoruskiej na Litwie, Muzeum Białoruskim im. Iwana Łuckiewicza w Wilnie, Towarzystwem Języka Białoruskiego im. Franciszka Skaryny w Mińsku, Organizacją Społeczną „Dyjariusz” z Mińska, Fundacją European Urban Institute, Białoruską Pamięcią Narodową.

W przypadku MAB udostępnianie oryginałów dokumentów, ze względu na szeroko rozumiane bezpieczeństwo darczyńców, w ogóle nie jest możliwe. Pozyskane archiwalia mają charakter depozytów i są przechowywane poza siedzibą Ośrodka — zgodnie z obowiązującym prawem archiwalnym i porozumieniem zawartym z Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych. Jednak codzienna praktyka pracy MAB pokazała, że będzie miało ono głównie charakter cyfrowy.

Materiały za zgodą i przy współpracy właścicieli są w całości opracowywane i digitalizowane według norm i standardów archiwalnych. Pliki cyfrowe archiwaliów, które mogą być upublicznione bez szkody dla ich właścicieli, udostępniane są w siedzibie Ośrodka KARTA, a poprzez Bibliotekę Cyfrową Międzynarodowego Archiwum Białoruskiego (<http://dlibra.karta.org.pl/mab>) także w Internecie. Pliki cyfrowe dokumentów, książek i czasopism są zaopatrzone w opisy w języku polskim i białoruskim. Nawigacja biblioteki również jest możliwa w tych dwóch językach. Format biblioteki cyfrowej dostarczonej przez program dLibra nie był wcześniej obsługiwany w języku białoruskim. Należało przetłumaczyć na ten język pełen layout biblioteki, co samo w sobie było sporym wyzwaniem zarówno lingwistycznym, jak i technologicznym.

W pierwszej kolejności w Bibliotece Cyfrowej MAB zostało umieszczonych 114 opracowanych i zdigitalizowanych białoruskich publikacji wydanych poza oficjalnym obiegiem w latach 80-tych i 90-tych XX w. Publikacje pochodzą ze zbiorów Organizacji Społecznej „Dyjariusz” z Mińska i liczą łącznie ok. 5000 stron.

Chcąc dotrzeć do możliwie szerokiego grona odbiorców z informacją o powstaniu i działalności projektu została stworzona strona MAB (<http://www.mab>).

org.pl). Oprócz podstawowych informacji o archiwum na stronie umieszczono elektroniczne inwentarze wszystkich opracowanych kolekcji z pełnym wykazem dokumentów. Dzięki temu można samodzielnie przeprowadzać kwerendy i wyszukać w bibliotece cyfrowej żądany dokument. Na stronie internetowej zostały umieszczone również materiały instruktażowe w języku polskim i białoruskim pochodzące z wydanego przez Ośrodek KARTA podręcznika pt. Archiwistyka społeczna. Ponadto strona została wyposażona w funkcję „Zgłoś archiwalia” umożliwiającą przysyłanie informacji o posiadanych zasobach archiwalnych przez osoby zainteresowane współpracą z MAB. Strona internetowa funkcjonuje w języku polskim i białoruskim.

Dzięki stworzeniu zaplecza informatycznego w postaci Biblioteki Cyfrowej MAB i strony internetowej możliwe stało się udostępnienie zdigitalizowanych, dotychczas nieznanych materiałów archiwalnych naukowcom, studentom, dziennikarzom i wszystkim osobom zainteresowanym dziejami Białorusi. W przyszłości strona zostanie poszerzona o nowe komponenty, np. o materiały multimedialne czy też bibliografię wydawnictw wykorzystujących zbiory MAB.

Zainicjowany przez Ośrodek KARTA projekt przyczyni się do powstania ruchu, który pomoże w rozwoju białoruskiej tożsamości historycznej, a MAB stanie się wyrazem walki o wolność słowa, prawdę o historii i teraźniejszości, prawo współczesnych do zachowywania świadectw historii i prawo przyszłych pokoleń do wiedzy i troski o nie, zaś BC MAB okaże się niezwykle użytecznym narzędziem, dzięki któremu zgromadzone zbiory archiwalne będą dostępne bez jakichkolwiek ograniczeń.

Ośrodek KARTA deklaruje, że gdy na Białorusi zostaną przeprowadzone wolne i demokratyczne wybory, a wyłoniona w ich wyniku władza zostanie uznana przez społeczność międzynarodową zbiory zostaną w całości przekazane do Mińska.

Prace polegające na digitalizacji zbiorów archiwalnych i udostępnianiu ich w Bibliotece Cyfrowej wpisują się w szersze zakrojone działania Ośrodka KARTA. Obecnie jako największe i najbardziej doświadczone archiwum społeczne wspiera inne archiwa w ich pracach na rzecz dokumentowania historii XX i XXI wieku. W 2012 roku Ośrodek KARTA podjął się zadania zdiagnozowania sytuacji polskich archiwów społecznych. Od 2014 roku prowadzi projekt „Stabilizacja archiwistyki społecznej w Polsce” w ramach programu Obywatele dla Demokracji, finansowanego z Funduszy Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz projekt „Opracowanie, ochrona, digitalizacja, upowszechnianie archiwaliów Ośrodka KARTA i innych archiwów społecznych” finansowany przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów. Biblioteka Cyfrowa KARTY jest jednym z elementów takiego wsparcia.

Informacja o autorach:

mgr Ewa Kołodziejska — absolwentka Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego oraz Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych i Politycznych w Szkole Głównej Handlowej. W Ośrodku KARTA zajmuje się Biblioteką Cyfrową. E-mail: e.kolodziejska@karta.org.pl.

mgr Małgorzata Kudosz — filolożka, pracuje w Ośrodku KARTA w programie „Historia Bliska”, przy projektach Archiwistyki Społecznej, prowadzi kwerendy historyczne. Przygotowywała materiały do publikacji Cyfrowe Archiwa Tradycji Lokalnej w Polsce. Przewodnik, wydanej przez KARTĘ w 2014 roku. E-mail: m.kudosz@karta.org.pl.

dr Maciej Wyrwa — wschodoznawca, doktor nauk humanistycznych w zakresie historii na Wydziale Historycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Pracownik Fundacji Ośrodka KARTA — koordynator Międzynarodowego Archiwum Białoruskiego. E-mail: m.wyrwa.@karta.org.pl.

Fundacja Ośrodka KARTA

ul. Narbutta 29

02-536 Warszawa

tel.: (+48 22) 848 07 12

dlibra@karta.org.pl